

डेट

प्रत्येक वर्षी, अकरा जूनचा दिवस आला नसता तर किती बरे झाले असते, असा विचार दरवर्षी ही तारीख जवळ येऊ लागली की, जेनीच्या मनात येत असे. सध्या जून महिना चालू आहे. अकरा तारीख जवळ येऊ लागली आहे आणि एकाकी जेनी उदास होत चालली आहे. दुःखी होत चालली आहे. त्यात आज आहे शुक्रवार, संध्याकाळ होऊ लागलीय. वास्तविक पाहता प्रत्येक संध्याकाळ तिला उदास करीत असे. तिला नेहमी वाटे, दिवसाने दुपारनंतर एकदम रात्रीच्या कुशीत शिरावे व संध्याकाळ, विशेषत: शुक्रवारची संध्याकाळ येऊ नये. तसं पाहिलं तर त्या प्रसंगापासून जेनी नेहमीच दुःखी असते.

आजही ती अशीच कातर बनलेली आहे. आज टर्मचा शेवटचा दिवस. उद्या तर समर जॉबसाठी होकारार्थी उत्तर मिळाले नाही तर घरी जायला पाहिजे. होस्टेलमध्ये राहण्यासाठी पैसे कुठे आहेत? समर जॉब केला तरच फॉल टर्मच्या फीचे पैसे जमा करता येतील. कॉलेजसाठी घरापासून दूर आल्यापासून गेल्या तीन वर्षात कोणत्याही सुट्टीत जेनीला उत्कटतेने घरी जावेसे वाटले नाही. तिच्या दोन धाकटया बहिणीना ती आवडत नाही. आई वडिलांना तिच्याजवळ वा दूर असण्याचे सुखदुःख नाही व हे असे 'घर' जेनीला अभिप्रेत असलेल्या घराच्या व्याख्येत बसत नाही.

जेनी दिसायला सुंदर नाही. ती जाड आहे. तिला चष्मा लावावा लागते. अशा सुमार रुपाच्या मुलीने म्युझिक कॉलेजमध्ये जाणे हा तिच्या बहिणीसाठी विनोदाचा विषय आहे. हे जेनीने पहिल्या भेटीतच मला सांगितले होते. दोन वर्षापूर्वी स्प्रिंग टर्ममध्ये मी 'सोशॉलॉजी ऑफ मेन्टल डिसऑर्डर' हा कोर्स शिकवीत होते. त्या वर्गात जेनी मला विद्यार्थिनी म्हणून भेटली. त्या टर्ममध्ये ती 'साईन लॅग्वेज' चा कोर्सही करीत होती. आठवड्यातून तीनदा वर्गात जेव्हा, जेव्हा आमची भेट होई तेव्हा साईन लॅग्वेजमध्ये ती मला एकदोन वाक्ये शिकवी. काही वेळा संध्याकाळी जॉगिंग सूट घालून पळत, पळत माझ्या हॉस्टेलवर मला भेटायला येई व 'हेवनली हॅश' नावाच्या इन्टरेस्टिंग चवीच्या आईस्क्रीमची मागणी करी. कोर्स संपला तरी जेनीचे मला भेटणे चालूच होते. नकळत आमची मैत्री झाली व तिच्या सुखदुःखाशी माझा परिचय झाला. जेनीचे सर्वात मोठे दुःख व समस्या होती की, तिला शुक्रवारी संध्याकाळी 'डेट' मिळत नसे. कारण ती बेताच्या रुपाची, जाड मुलगी होती. काही जाड व्हाईट अमेरिकन मुली डेट मिळत नाहीत म्हणून नाईलाजाने निग्रो मुलांशी मैत्री करीत. तशी मैत्री करण्याचे धाडसही तिच्याकडून झाले नाही. ती नेहमी स्वतःच्या बहिणीच्या सौंदर्याची, हुशारीची तारीफ करी. आईवडीलांच्या त्या किती लाडक्या आहेत हे सांगे व त्या दोघीना मित्र आहेत हे सांगताना उदास होई.

अमेरिकन मुलीला सुखाने श्वास घेण्यासाठी, वयात येताच 'बॉयफ्रेन्ड' ऐदा करावा लागतो. भेटवस्तु देणारा सुंदर सुंदर कार्डस् पाठविणारा, अधून मधून एक डझन गुलाबाची फुले, चॉकलेट धाडणारा नि प्रत्येक शुक्रवारी

संध्याकाळी तिला ‘डेट’ म्हणून मिरविणारा मित्र हवा असतो. बहिणीनी केलेली उपेक्षा, हेवादावा, रागराग एकवेळ जेनीला सहन होत असे, पण मित्रांविना व्यतीत करावी लागणारी शुक्रवारची संध्याकाळ तिला मुळीच आवडत नसे.

आज शुक्रवार असूनही जेनी एकटीच टी.व्ही. वरील चित्रे बघत बसली आहे. तिची रुममेट सामानाची बांधाबांध करून केव्हाच निघून गेलीय. नकळत जेनी, विचारांच्या ओघात भूतकाळात जाऊन पोहोचली. तीन वर्षांपूर्वी अकरा जूनला तिच्या आणि त्याच्यामधला रेशमी दुवा हरवला. टेबलावर ठेवलेले त्याचे छायाचित्र निरखताना तिला त्याची तीव्रतेने आठवण येते. त्याच्यासमवेत व्यतीत केलेले सारे क्षण आठवतात व तिला गहिवरुन येते. चष्मा काढून, निळे डोळे ती पुन्हा पुन्हा कोरडे करते.

तो.....? मानसिकदृष्ट्या त्याची वाढ पूर्ण झालेली नव्हती. त्याची त्याला जाणीव असावी; कारण तो कोणाला त्रास देत नसे. मानसिकदृष्ट्या अपंग असलेल्या मुलांच्या शाळेत शिकत असताना त्याला व्हायोलिन उत्तमप्रकारे वाजविता येऊ लागले. त्याला वाद्य वाजविताना आनंद वाटतो हे जाणवल्यावर त्याची साथ देण्यासाठी ती पियानो शिकली. त्याला भावनिक आधार देता देता ती त्याच्या सुखदुःखाशी इतकी समरस झाली होती की माध्यमिक शिक्षण पूर्ण झाल्यावर म्युझिक थेरेपी घेऊन कॉलेजची पदवी पूर्ण करायची आणि अपंग मुलामुलीच्या जीवनात आनंद निर्माण करायचे काम स्वीकारायचे असे तिने ठरविले.

त्याच्या संदर्भातले सगळे प्रसंग जेनीला आठवत होते. मानसिकदृष्ट्या अपुरी वाढ झालेली असूनदेखील तो जेनीला समजू शकत असे. त्याच्या मायेमुळे कुटुंबातील इतर व्यक्तींची तुटक वागणूक जाणवत नसे. त्याला मदत करण्यात, शाळेला नेण्याआणण्यात, त्याच्याबरोबर बोलण्यात, वाद्य वाजविण्यात नि त्याचा अभ्यास घेण्यात तिचा रिकामा वेळ छान व्यतीत होई. हायस्कूलचे शिक्षण पूर्ण होताच घरापासून बन्याच दूर असणाऱ्या कॉलेजात जेनीला प्रवेश मिळाला. ट्याला सोडून जायचे या भावनेने आणि त्याची नीट काळजी कोण घेईल? या विचाराने जेनी कासावीस झाली.

तो उन्हाळा, कॉलेजला प्रवेश घेण्यापूर्वीची दोन तीन महिने तिला आठवले. ती जास्तीत जास्त वेळ त्याच्याबरोबर घालविण्याच्या प्रयत्नात असे, नी एक दिवस तो अचानक आजारी पडला. त्याला हॉस्पिटलमध्ये नेले. त्याच्या सर्व टेस्टचे रिझल्ट्स आल्यावर, डॉक्टरांचे चेहरे इतके गंभीर का व्हावेत हे तिच्या कोवळ्या मनाल उमगले नाही. संध्याकाळी ती घरी यायला निघाली तेव्हा त्याचे डोळे, वेदना निमूटपणे सहन करणारे त्याचे डोळे, बावीस वर्षांचे असहाय आयुष्य जगलेल्या नि दहा वर्ष मानसिक वय असणाऱ्या त्या भाबड्या पोराचे निष्पाप डोळे जणू केविलवाणे तिला विनवीत होते. ‘जेनी, प्लीज कम बँक अगेन’, त्यानंतरचे तीन आठवडे जेनी न चुकता हॉस्पिटलमध्ये जात होती. कॉलेजला जाण्यासाठी, साठविलेल्या पैशातून त्याच्यासाठी रोज फुले नेत होती.

दिवसेंदिवस त्याची प्रकृती खालावत गेली. त्याला कॅन्सर झाला होता. एक दिवशी डॉक्टरांनी तिला सांगितले की, तो काही तासांचा सोबती आहे. तिने त्याच्याजवळ जाऊन हळूवारपणे त्याला स्पर्श केला. एका अनाम प्रेरणेने त्याने तिची बोटे घटट पकडून ठेवली. जणू मृत्युच्या पोलादी पंजातून जेनीची नाजूक बोटे त्याला सोडविणार होती. जेनीला त्याच्या वेदनापूर्ण चेहन्याकडे बघवेना. दिवसभर ती त्याच्याजवळ बसून राहिली. संध्याकाळ झाली. घरी परतावे म्हणून ती मोठया कष्टाने उठली. ‘गुडबाय’ म्हणण्यासाठी तिचे ओठ विलग

झाले. तेवढयात जेसनने अत्यंत आवेगाने तिचा हात पकडला. त्याच्या व तिच्या नात्यातील दृढता प्रथमच तिला प्रकर्षने जाणवली, नि काही क्षणात ती पकड सैल झाली. हातातील उब गारठून गेली. जेनीला एकटीला सोऱ्हून, तो अनंताच्या प्रवासाला लगबगीने निघून गेला.

‘तो अपंग होता, त्याचे अस्तित्व संपले, एकापरीने ठीक झाले’ या अमेरिकन जीवनातल्या भावशून्य वास्तवतेने काही अंशी तिला मानसिकदृष्ट्या सावरायला मदत केली.....

आज जेनीची कॉलेजची तीन वर्ष संपलीत. ती म्युझिक थेरपी शिकतेय. जेसनच्या आठवणीना अर्थ देण्यासाठी शाळेतील अपंग मुलामुलीना शिकवतेय, हसवतेय. हॉस्टेलच्या कॅफेटेरियात भांडी घासून अधिक खर्चासाठी लागणारे पैसे मिळवतेय आणि एखाद्या अपंग मुलीला मातीकाम शिकायला लागणारी माती, मोठ्या आनंदाने विकत घेऊन देतेय.

टेबलावरील त्याच्या छायाचित्राशेजारी ठेवलेल्या दिनदर्शिकेकडे तिचे लक्ष जाते. अकरा जून या तारखेवर तिची नजर स्थिरावते. क्षणभर तिला वाटते, छायाचित्राने सजीव होऊन तिच्यासमोर यावे, हातात हात घेऊन म्हणावे, ‘चल जेनी, आज शुक्रवार. संध्याकाळी आपण सिनेमाला जाऊ.’ जेनीला आठवते, जेसनला –तिच्या लाडक्या भावाला त्याच्या मानसिक अपंगत्वामुळे कधीही ‘डेट’ मिळत नसे व तिला तिच्या जाड असण्यामुळे ‘डेट’ मिळत नसे. त्याला समाधान वाटावे म्हणून जेनी व तो छान तयार होऊन सिनेमाला जात. जेनी त्याची ‘डेट’ असल्याचे नाटक करत असे नि कृतज्ञता व्यक्त करण्यासाठी तो तिचा हात घट्ट पकडून ठेवीत असे. आयुष्याचा चिमुकला प्रवास संपवितानाही तिच्या भाबडया भावाने तिचा हात तसाच घट्ट पकडून ठेवला होता.

तो संपला आणि आईवडिलांचे घर (पेरेन्ट्स् होम) तिला परके वाटु लागले. हल्ली तिला नेहमी जाणवायचे, तो जरी तिच्यावर अवलंबून होता तरी मानसिकदृष्ट्या ती त्याच्यावर पूर्णपणे अवलंबून होती. तिची, सर्वांकडून होणारी उपेक्षा फक्त त्याला समजत होती असे जेनीला जाणवायचे. त्याच्या मृत्युनंतर जेनीला कधी नाटक म्हणूनही, कुणाबरोबर ‘डेट’ बनून जाता आलेले नसते.

जेनीच्या एकाकीपणाचा विचार मला खायला उठत होता. एवढयात फोनची रिंग वाजली. मी फोन घेतला, गहिवरलेल्या आवाजात जेनीचे शब्द ऐकू आले, ‘हळो उषा, मी जेनी बोलतेय. आपली ‘डेट’ लक्षात आहे ना? अकरा जूनला आपल्याला चर्चमध्ये जायचे आहे. जेसनच्या नावाने मेणबत्ती लावून प्रार्थना करायची आहे.’

‘येस जेनी.....जेसनची डेट माझ्या लक्षात आहे.....’ असे म्हणत मी फोनचा रिसिव्हर फोन क्रेडलवर ठेवला.

– डॉ. उषादेवी विजय कोलहटकर
(पूर्वप्रसिद्धी : ’स्नेहदीप’, जुलै २०१३)